

Мова і література в закладах нового типу та ВНЗ

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВНЗ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ

Ірина ДРОЗДОВА,
докторант Херсонського державного університету

Українська мова у вищій школі повинна виступати передусім як органічний і обов'язковий компонент професійної підготовки фахівців науки, техніки й виробництва, майбутньої еліти нації. Створення україномовного середовища є однією з умов успішного навчання.

Функціональна диференціація мовного матеріалу, розподіл його на активний і пасивний відповідно до рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності (Г. Бітхтіна, З. Ієвлева, Г. Рожкова, О. Горошкіна, М. Пентиліук), як і вибір вправ, спрямованих на розвиток певних видів мовленнєвої діяльності, забезпечує взаємозв'язок аспектів мови і видів мовленнєвої діяльності, їх взаємодію в засвоєнні мовних засобів. Взаємовідношення різних видів мовленнєвої діяльності в процесі навчання професійного мовлення студентів-нефілологів ВНЗ передбачає спільність значної частини мовного матеріалу, використання вправ, що ураховують не тільки специфіку кожного виду мовленнєвої діяльності, але й їх взаємозв'язок.

Методисти вбачають позитивний взаємовплив різних видів мовленнєвої діяльності в навчальному процесі [6, с. 42] у зв'язку з ідентичністю «схеми сприйняття і породження тексту, що обумовлено спільністю психофізіологічних механізмів мовленнєвої діяльності, представлених процесами пам'яті, осмислення й упередження (попереджувального відбиття)» [4, с. 8].

Традиційно розрізняють усне та писемне мовлення. *Усне мовлення* — це двосторонній процес, у якому виділяють *аудіювання і говоріння*. У процесі спілкування вони взаємопов'язані між собою. Для цілеспрямованого формування сталих навичок усного мовлення з професійною метою необхідно розглядати кожну сторону окремо з метою знаходження найбільш ефективної технології навчання.

Реципієнту в процесі сприйняття і розуміння озвученої української мови необхідно подолати певні труднощі, залежно від рівня володіння мовою. Ці труднощі обумовлені різними чинниками, що визначаються умовами мовленнєвого спілкування, подання мовної інформації, ступені участі самого реципієнта в мовленнєвому акті, сформульованістю мовленнєвих навичок і умінь в аудіюванні й говорінні.

Для реалізації своїх комунікативних потреб в

аудіюванні й говорінні у професійній сфері спілкування студенти повинні вміти сприймати на слух інформацію (може бути подана у формі запитання, репліки-звертання, репліки-запрошення, репліки-прохання, короткого повідомлення тощо) і давати відповідь. Отже, говоріння розглядається як складова мовлення як процесу спілкування, «у парі» з аудіюванням.

Говорячи про комунікацію у професійній сфері спілкування, розуміємо, що основною формою тут є діалогічна. Діалоги можуть бути подані навіть двома репліками (запитання — відповідь).

Важливим показником рівня сформованості комунікативної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей є вміння розуміти мовлення, у всьому різноманітті ситуацій спілкування за фахом. У сучасній методиці для навчання аудіювання все частіше використовуються різні тексти наукового стилю як не підготовленого, спонтанного мовлення, так і підготовленого. Це створює і передає диференційовану картину сучасного мовного вживання і сприяє формуванню у студентів умінь орієнтуватися в різноманітті мовленнєвих творів, що звучать у реальній комунікації, з опорою на вже виявлені лінгвістикою стилеутворюючі фонетичні особливості.

Аудіювання — це розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. З точки зору психофізіології аудіювання трактується як перцептивна, розумова, мнемічна діяльність. *Перцептивна* — здійснюється сприйняття — перцепція; *розумова* — пов'язана з основними розумовими операціями: аналізом, дедукцією, порівнянням, абстрагуванням; *мнемічна* — відбувається виділення і засвоєння інформативних ознак мовних і мовленнєвих одиниць [3, с. 260].

Слід відмітити, що чітко сформованих вимог до текстів, які звучать, стосовно вимог навчання у немовному ВНЗ, ще не вироблено. Як правило, студенти набувають умінь розуміти тексти, які звучать (лекції, пояснення матеріалу на практичних та семінарських заняттях, доповіді, виступи з наукових питань), унаслідок стихійного процесу слухання їх значної кількості: навчання аудіювання і говоріння відбувається одночасно, що, безсумнівно, йде на шкоду аудіюванню. З огляду на це рівень розвитку умінь розуміння на слух текстів за фахом, отже, й рівень комунікативної компетенції, не можна визнати достатнім.

Традиційно в методиці відмічають доцільність початку навчання фахового мовлення зі слухання лекцій за спеціальністю, ставиться завдання формування у студентів навичок ознайомлення зі стандартною науково-технічною українською термінологією.

Уже з перших лекцій необхідно формувати навички професійного мовлення. Однак це означає не просто пришвидшення темпу мовлення і більший ступінь редукції, а значні якісні зміни: формування нових акустичних еталонів, розвитку аудитивної уваги, операційної пам'яті, аудитивної лінгвістичної компетенції, системного сприйняття на слух термінологічної лексики. При цьому студентам ставиться завдання не тільки зрозуміти зміст аудіотексту, а й правильно оцінити його загальну тональність, конотації, професійний вокабулярій тощо.

Іншими словами, під час аудіювання текстів за фахом, які звучать, важливо не розуміння кожного слова і запам'ятовування всіх деталей, а цілеспрямоване та вибіркове прослуховування з наступним резюме, записом і узагальненнями важливих моментів. Особливий акцент слід робити на розвитку вмінь диференціювати різні індивідуальні, ситуативні й емоційні варіанти української вимови. Студенти мають чітко усвідомити, що фонетична система української мови є системою із численними нормами і навчитися розпізнавати їх.

На основі вищезазначеного сформулюємо такі вимоги до текстів, що звучать:

1. Використання мовлення викладача може не забезпечувати оптимальних умов для навчання цього виду мовленнєвої діяльності (аудіювання), оскільки викладач мимовільно адаптує своє мовлення (стиль вимови), якщо зустрічається з нерозумінням аудиторії.

2. Тексти, що звучать, можуть бути подані як підготовлене, так і непідготовлене мовлення.

3. Тематика текстів, що звучать, має співвідноситися з темами і ситуаціями спілкування на різних етапах навчання студентів за фахом.

4. Стиль тексту, що звучить, має відповідати виду мовленнєвої діяльності, який розвивається (аудіюванню або говорінню).

Навчання аудіювання, або смислового сприйняття (розуміння) мовлення на слух, передбачає виконання студентами вправ на формування загальних аудитивних навичок, мовленнєвих вправ і послідовну роботу з аудіотекстом в плані подальшої продуктивної мовленнєвої діяльності: письма (конспектування лекцій, написання рефератів, курсових тощо) та читання текстів за фахом [5, с. 286].

Методика навчання студентів нефілологічних спеціальностей українського професійного мовлення вимагає розробки специфічної системи вправ.

Нам імпонує думка Н.І. Гез, згідно з якою під системою вправ розуміється організація взаємопов'язаних дій (від рецептивних, елементарних за операційним складом до досить складних, комплексних за своїм характером, продуктивних, творчих), розташованих у порядку зростання мовних та операційних труднощів, з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь та навичок і характеру реально існуючих актів мовлення [1, с. 5]. Зазначимо, що система вправ визначається залежно від різних чинників: виду мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання,

письмо), від місця виконання (вправи для занять в аудиторії або позааудиторні), від форми виконання (усні й письмові) тощо. Ми вважаємо доречною комплексну систему вправ щодо формування і розвитку професійного мовлення студентів-нефілологів.

Побудована система вправ має враховувати принципи послідовності знань, що здобуваються, у досягненні поставленої мети, ставити студентів перед необхідністю творчого застосування здобутих у процесі навчання знань за фахом.

Розробляючи систему вправ навчання професійного мовлення студентів-нефілологів, ми враховували лінгвістичні, психологічні, психолінгвістичні чинники, а також дидактичні та методичні принципи навчання професійного мовлення. Провели добір та організацію текстів за фахом, установили методичну типологію труднощів їх сприйняття, розподілили навчальний матеріал за темами, визначили етапи засвоєння термінологічної лексики, урахували індивідуальні особливості, рівень пізнавальних можливостей, професійних мотивів й інтересів, специфіку майбутньої діяльності, розуміння суті психічних процесів, що лежать в основі мовленнєвої діяльності за фахом.

Звернули особливу увагу на специфіку мовного середовища, у якому перебувають студенти, зокрема російськомовні. Добирали види робіт, що максимально нейтралізують інтерферентний вплив російської мови, ілюструють вимовні, правописні, лексичні, граматичні особливості української термінології як невід'ємної складової професійного мовлення. Систему завдань із навчання професійного мовлення побудовано на вченні про необхідність урахування поетапного формування розумових дій (П. Гальперин, О. Леонт'єв, М. Пентилюк, Н. Тализіна); етапність засвоєння лексичних одиниць при текстоцентричному підході. У використанні вправ дотримувались логічної послідовності розумових операцій.

З урахуванням специфіки навчання професійного мовлення розроблено професійно зорієнтовану систему завдань для навчання студентів-нефілологів за видами мовленнєвої діяльності. Незалежно від виду мовленнєвої діяльності та критеріїв, за якими класифікують вправи, усі вони містили три обов'язкові компоненти: 1) завдання; 2) виконання; 3) контроль виконаного завдання.

Подаємо зразки завдань для формування загальних аудитивних навичок у роботі з текстами. (Тексти дібрані за навчальним посібником: М.Л. Глєбова, В.Б. Фінкельштейн. Електричні машини. — Х., ХНАМГ, 2006. — 115 с.)

Завдання на подолання фонетичних труднощів сприйняття

Завдання 1. Прослухайте речення і скажіть, скільки в ньому слів.

Використання електричних машин як двигунів та генераторів є їх основним призначенням.

Трансформатор призначений для перетворення струмів і напруг однієї величини в струми і напруги іншої при незмінній частоті.

Провідник, що рухається в магнітному полі, можна розглядати як елементарний генератор.

Завдання 2. Знайдіть і виділіть у низці написаних слів почуте слово.

Завдання 3. Прослухайте і визначте тип почутих речень.

Використання електричних машин як двигунів та генераторів є їх основним призначенням, оскільки пов'язане виключно із взаємним перетворенням електричної та механічної енергії, а трансформатор, призначений для перетворення струмів і напруг однієї величини, в струми і напруги іншої, при незмінній частоті.

Якщо до провідника прикласти механічну силу, то він буде переміщатися з лінійною швидкістю у напрямі дії сили.

Слід пам'ятати, що напрям електрорушійної сили в провіднику визначається правилом правої руки.

Якщо замкнути провідник на навантаження R_n , то в колі, під дією електрорушійної сили, у напрям, що збігається з напрямом, виникне струм.

На провідник зі струмом у магнітному полі, згідно з явищем електромагнітної індукції, діє електромагнітна сила (сила Ампера).

Завдання 4. Прослухайте речення та вкажіть елементи, що виключаються з нього при кожному скороченні (речення поступово скорочується).

На провідник зі струмом у магнітному полі, згідно з явищем електромагнітної індукції, діє електромагнітна сила (сила Ампера).

Завдання 5. Прослухайте речення, запишіть слова, що з'являються при кожному його повторенні (речення поступово розширюється).

Якщо замкнути провідник, то в колі виникне струм.

Завдання на подолання лексичних труднощів

Завдання 1. Прослухайте речення, що звучатимуть у швидкому темпі, і запишіть їх в зошиті. Потім перевірте правильність своїх записів при більш повільному читанні речень викладачем.

1. Щоб отримати електричну машину, необхідно мати магнітне поле, електропровідне середовище (провідник) і можливість їх взаємного переміщення.

2. Під час роботи електричної машини як у режимі генератора, так і в режимі двигуна, у провідниках, що перетинають магнітне поле, створюються електрорушійна сила і виникають електромагнітні сили, які діють на провідник зі струмом у магнітному полі.

3. Взаємне перетворення механічної енергії в електричну і навпаки відбувається в електричній машині в будь-якому напрямі, тобто, одна і та ж машина може працювати і як двигун, і як генератор. Ця властивість називається оборотністю електричної машини.

Завдання на навчання сприйняття мовленнєвого потоку

Завдання 2. Після дворазового прослуховування групи речень укажіть речення, пропущене викладачем при повторному читанні.

На провідник буде діяти електромеханічна сила, напрям якої визначається правилом лівої руки і буде справа наліво. Під дією цієї сили провідник буде переміщатися в тому ж напрямі, в якому діє електромеханічна сила, що приведе до появи електрорушійної сили. **Скориставшись правилом правої руки, побачимо, що напрям електрорушійної сили протилежний напрямом струму та напруги.** Згідно з другим законом Кірхгофа частина прикладеної напруги урівноважується тут електрорушійною силою, а

частина — падінням напруги на якорі електричного кола.

Завдання 3. З-поміж поданих речень виділіть ті, що не відповідають темі.

Напрямок цієї сили визначається правилом лівої руки. Долоню лівої руки розміщують назустріч лініям поля, чотири витягнуті пальці — за напрямом струму, тоді великий палець, відігнутий на 90° , покаже напрям сили. Вона спрямована справа наліво, тобто, назустріч руху провідника, а отже, є гальмівною. **Основна причина незадовільної комутації в машинах постійного струму — додатковий струм комутації.** Уявімо, що рух провідника рівномірний, тоді сили механічна й електромагнітна урівноважують одна одну. **Генератори незалежного збудження мають задовільні характеристики, незважаючи на те, що вони не мають стороннього джерела живлення.**

Завдання 4. Прослухайте мікротекст і запишіть ключові слова.

Напрямок електрорушійної сили у провіднику визначається **правилом правої руки.** Долоню правої руки розташовують у **магнітному полі** так, щоб **лінійній індукції** входили в неї, відігнутий на 90° великий палець показував **напрямок руху провідника** відносно поля, тоді чотири пальці будуть указувати **напрямок електрорушійної сили.** Якщо замкнути провідник на навантаження, то в колі, під дією **електрорушійної сили**, у напрямі, що збігається з її напрямом, виникне **струм.** Таким чином, провідник, що рухається в магнітному полі, можна розглядати як **елементарний генератор.** У свою чергу, на провідник зі струмом у магнітному полі, згідно з явищем електромагнітної індукції, діє **електромагнітна сила** (сила Ампера).

Завдання на відпрацювання операцій

породження мовленнєвого висловлювання

Завдання 5. Прослухайте текст і доберіть до нього заголовок.

Завдання 6. Прослухайте текст, складіть його план (доповніть запропоновані пункти плану тексту своїми).

Завдання 7. Прослухайте текст, розташуйте у потрібному порядку пункти плану тексту.

Напрямок цієї сили визначається **правилом лівої руки.** Долоню лівої руки розміщують назустріч лініям поля, чотири витягнуті пальці — за напрямом струму, тоді великий палець, відігнутий на 90° , покаже напрям сили, що направлена справа наліво, тобто, назустріч руху провідника. Уявімо, що рух провідника рівномірний, тоді сили механічна й електромагнітна урівноважують одна одну.

Як показує практика навчання у вищій школі, навички говоріння українською мовою у студентів в цілому вже добре сформовані (і орфоепічні, і граматичні). Але введення нового мовного матеріалу за фахом під час проведення занять з української мови за фаховим спрямуванням зумовлює необхідність виконання системи мовленнєвих вправ. Тому основним завданням навчання говоріння для студентів нефілологічних спеціальностей є розвиток деяких навичок оформлення мовлення на новому мовному матеріалі, використовуючи монолог-міркування, діалог-бесіду з професійних питань і дискусію.

Засвоєння говоріння починається з діалогічної форми усного мовлення (відповіді на запитання, а потім самі запитання, розпорядження), що робить його із самого початку засобом навчальної комунікації між студентами. Монологічне мовлення можна розглядати як окремих випадок діалогу, коли мовлення однієї дійової особи триває, а мовлення інших співрозмовників не наведено, або іншими співбесідниками є слухачі, і їхню реакцію тільки відстрочено. Виходячи з цієї концепції, навчання монологічного мовлення можна побудувати на засадах діалогічного мовлення за допомогою граматичних структур. Засвоївши логічну побудову навчальної розмови і мисленнево відсікаючи питання, студенти набувають умінь розгортати в монологічне мовлення граматичні структури, додержуючи певної логічної лінії. Так визначаються шляхи переходу від діалогу до монологічного усного мовлення. У подальшому розвиток навичок монологічного мовлення відбувається шляхом автоматизації логічного розгортання мовлення без опори на питання на основі миттєвого аналізу й оцінки складеної професійної ситуації і мовлення співрозмовника. Одночасно відбувається накопичення і ускладнення граматичних структур, характерних для монологічного мовлення.

У подальшому розвиток діалогічного і монологічного мовлення здійснюється паралельно, переплітаючись один з одним.

Навчання діалогічного мовлення здійснюється трьома засобами: з використанням діалогу-зразка, на основі покрокового складання діалогу через створення ситуації професійного спілкування.

Навчання діалогічного мовлення з використанням тексту-зразка

Робота з діалогом-зразком орієнтована на оволодіння студентами зразковими висловлюваннями українською мовою, тренування комунікативної взаємодії тих, хто спілкується, оперування мовним матеріалом у діалогічному мовленні, виконання різних трансформацій з текстом діалогу, а також на формування навичок та вмінь складання діалогу за зразком.

Завдання 1. Складіть діалог, використовуючи візуальну опору, з метою отримання інформації щодо призначення магнітопроводу у трансформації.

Завдання 2. Прочитайте діалог, у якому довідуються про те, що знає співрозмовник про магнітопровід у трансформаторі.

Навчання діалогічного мовлення на основі покрокового складання діалогу

Покрокове навчання складання діалогу передбачає оволодіння студентами тактикою побудови діалогу відповідно до мовленнєвих інтенцій мовців і з урахуванням взаємодії, що складається і розвивається між ними, взаємодії і характеру реплік спонукання і реплік реагування. Покрокове навчання орієнтоване також на формування навичок і вмінь конструювання діалогу в різних ситуаціях з урахуванням характеру комунікативних партнерів і їх міжрольової взаємодії.

Покрокове складання діалогу може бути подано в таких завданнях:

Завдання 3. На основі поданого мікротексту складіть діалог, у якому один мовець ставить запитання іншому з метою отримання інформації про призначення та принцип дії магнітопроводу трансформатора.

Завдання 4. Опишіть ситуацію і доберіть репліки до неї, урахувавши функцію висловлювання і викори-

стовуючи ключові слова (наприклад, прохання описати магнітопровід трансформатора, з яким один мовець звертається до іншого).

Завдання 5. Розбийте репліки на мікродіалогічні єдності (спонукання — реакція) і подайте їх у ситуаціях навчального спілкування у процесі опису трансформатора та його складових.

Завдання 6. Опишіть ситуацію, використовуючи готову репліку спонукання, складіть репліки реагування певного типу (наприклад, внесення корективів та уточнення інформації, якою володіє студент, щодо конструкції магнітопроводу трансформатора).

Завдання 7. Розширте репліки реагування (наприклад, причини відмови дати відповіді про функції магнітопроводу трансформатора через непевні знання навчального матеріалу).

Завдання 8. Спробуйте вжити інші форми реагування (пообіцяйте зробити це пізніше, висловіть небажання це робити взагалі через погане самопочуття, домовтеся, що розкажете інший матеріал про трансформатор, який знаєте краще).

Завдання 9. Розробіть мікродіалоги до мікроситуацій діалогічного спілкування про призначення магнітопроводу, а потім скомпонуйте їх в один діалог, заповнюючи стики між такими мікродіалогами необхідними за змістом зв'язуючими репліками.

Навчання діалогічного мовлення через створення ситуації професійного спілкування

Навчання діалогічного мовлення за допомогою системи завдань передбачає оволодіння навичками і вміннями, потрібними для реалізації ситуації спілкування відповідно до комунікативних завдань тих, хто спілкується, з урахуванням конкретних умов спілкування, а також з опорою на різні типи міжособистісної і міжрольової взаємодії мовців. У таких завданнях передбачається також тренування ситуативного вживання як різноманітного мовного матеріалу, так і різних функціональних типів мовленнєвих висловлювань і типів комунікативної взаємодії мовців.

Ситуативно обумовлене навчання діалогічного мовлення може бути подане в таких завданнях:

Завдання 10. Складіть діалог за текстом «Обмотки трансформатора» з урахуванням комунікативного завдання на основі програми спілкування (задається у вигляді тактики мовленнєвої поведінки, ключових зразків, обов'язкових дій).

Завдання 11. Складіть діалог за прочитаним текстом, використовуючи ключові слова: *обмоткові дроти круглого чи прямокутного перерізу; одно-, дво- та багатозаходові, безперервні обмотки; паперово-бакелітові циліндри; сухі трансформатори (охолоджуються навколмишим повітрям); масляні трансформатори (охолоджуються трансформаторним маслом); трубчасті баки (баки з навісними радіаторами); виводи вищої та нижчої напруги; перемикач; розширник; маслоказівник; газове реле; викидна труба; візок; номінальні параметри; номінальна первинна напруга; номінальна вторинна напруга; номінальні лінійні струми; номінальна повна потужність; мережа змінного струму; частота мережі трансформатора.*

Завдання 12. Складіть діалог за поданим нижче текстом із вказівкою на зв'язок фактів.

Завдання 13. Складіть діалог за змістом тексту на основі повідомлюваної інформації з урахуванням ситуації і завдань спілкування в навчальній аудиторії.

Завдання 14. Прочитайте текст «Обмотки трансформаторів», будьте готові відповідати на запитання.

Навчання монологічного мовлення здійснюється в процесі роботи з аудіотекстом або друкованим текстом за фахом на ситуативній основі і з використанням аутентичного зразка усного монологічного мовлення.

Завдання для навчання монологічного мовлення

Навчання монологічного мовлення на базі тексту:

Завдання 1. Визначте тематичну спрямованість тексту.

Завдання 2. Визначте характер тексту (опис, повідомлення, міркування, репортаж тощо).

Завдання 3. Визначте стиль тексту (суспільно-науковий, науковий, науково-популярний, художній, розмовний тощо).

Завдання 4. Прогляньте текст, використовуючи прийоми переглядового читання. Визначте, чим цікавий текст для створення монологічного висловлювання за певним планом, з певною спрямованістю, орієнтацією на певну аудиторію тощо.

Завдання 5. Дайте відповіді на запитання до тексту.

Завдання 6. Поділіть текст на смислові частини, до кожної з них доберіть заголовки.

Завдання 7. Сформулюйте основну думку тексту.

Завдання 8. Визначте тему й основну думку тексту.

Завдання 9. Перегляньте текст і назвіть слова, що вживаються для узагальнення сказаного або вказують на висновок.

Завдання 10. Визначте в тексті слова, що вказують на перехід від однієї закінченої думки до іншої.

Завдання 11. Прогляньте текст і доберіть ключові слова для передачі його основного змісту.

Завдання 12. Складіть тези, що передають основні думки (основний зміст) тексту.

Завдання 13. Доберіть до кожного пункту плану речення з ключовими словами.

Завдання 14. Співвіднесіть план цільового монологічного висловлювання з можливостями поданого тексту.

Завдання 15. Прогляньте два перших абзаци тексту і стисло розкажіть, із чого складається простий трансформатор.

Завдання 16. Скажіть, що ви знаєте про стрижні магнітопроводу.

Завдання 17. Стисло перекажіть основний зміст тексту.

Завдання 18. Передайте зміст тексту. Використовуйте для цього заміни слів і перифразування.

Завдання 19. Складіть висловлювання у формі повідомлення про принцип дії трансформатора, використовуючи схеми, подані в тексті.

Завдання 20. Складіть усне повідомлення на тему «Принцип дії та конструкція трансформатора».

Навчання монологічного мовлення на ситуативній основі на рівні надфразової єдності:

— розкажіть про паралельну роботу трансформаторів і доведіть правильність своїх суджень;

— за вказаними на картці ключовими словами-термінами розкажіть про макет двигуна постійного струму, що знаходиться в лабораторії;

— на основі тези (твердження) і ключових слів (термінів) складіть висловлювання про побудову та принцип дії генератора;

— складіть висловлювання за поданими на схемах групами з'єднання обмоток трансформаторів;

— стисло розкажіть про конструкцію трансформатора, використовуючи карту-схему;

— скоротіть висловлювання щодо характеристик трансформатора, які подані на картках, передайте основний зміст двома-трьома реченнями;

— складіть невелике повідомлення про зведений асинхронний двигун;

— опишіть рисунки, на яких змальовані енергетична діаграма, коефіцієнт корисної дії і робочі характеристики асинхронного двигуна, колова діаграма;

— наведіть ваші аргументи та контраргументи з теми «Механічна характеристика, її залежність від напруги й активного опору в полі ротора»;

— використовуючи аргументи, дайте розгорнуті відповіді на поставлені запитання щодо комутації в машинах постійного струму;

— складіть монологічне висловлювання на тему «Перехідні процеси в трансформаторах»;

— побудуйте висловлювання, використовуючи рисунок, на якому подано підмикання до мережі однофазного — ненавантаженого — трансформатора;

— розширте повідомлення про принцип дії двигуна постійного струму, використовуючи рисунок пластин головного та додаткового полюсів.

Завдання для навчання професійного мовлення на рівні тексту:

— виступіть зі стислим повідомленням про роботу трансформатора, використовуючи логіко-синтаксичну схему, подану на дошці;

— розкажіть про двигун постійного струму, використовуючи наведений на дошці план;

— дайте скорочену характеристику генератора постійного струму незалежного (паралельного, послідовного, змішаного) збудження;

— стисло розкрийте зміст поняття «магнітне поле»;

— опишіть макет, що демонструє роботу елементарного електродвигуна;

— прокоментуйте макет, що складається з двох полюсів провідника, процес взаємного перетворення механічної й електричної енергії;

— розгорніть тезу «Провідник, що рухається в магнітному полі, можна розглядати як елементарний генератор» у висловлювання. Доведіть правильність своєї позиції;

— складіть монологічне висловлювання на тему «Механічна характеристика, її залежність від напруги й активного опору в полі ротора» з урахуванням певної ситуації і характеру висловлювання;

— сформулюйте і запишіть рівняння генераторів постійного струму;

— доведіть правильність рівняння двигунів постійного струму;

— складіть невелике повідомлення про вищі гармоніки струму, потоку та ЕРС;

— розкажіть, з яких частин складається машина постійного струму;

— опишіть, як відбувається пуск і регулювання частоти обертання асинхронних двигунів з фазними та короткозамкненими роторами;

— поясніть, у чому полягає покращення пускових характеристик асинхронних короткозамкнених двигунів;

— запишіть рівняння трансформатора, поясніть схему його заміщення та опишіть подану на схемі векторну діаграму.

Література

1. Гез Н.И. Взаимоотношение между устной и письменной формами коммуникации / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. — 1966. — № 2. — С. 5.
2. Глебова М.Л., Фінкельштейн В.Б. Електричні машини. — Х.: ХНАМГ, 2006. — 115 с.
3. Карпець Л. Комунікативна методика як основа підвищення якості процесу при навчанні аудіювання англійської мови за професійним спрямуванням / Л. Карпець, В. Огієнко // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. — К., 2006. — Вип. 13. — С. 258-264.
4. Куц Н.В. Текст как средство развития коммуникативных умений (в условиях краткосрочной стажировки вьетнамских учителей русского языка): автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык, профессиональное образование)» / Н.В. Куц. — Л., 1989. — 21 с.
5. Пентилюк М.І. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах: підруч. для вищ. закл. освіти / М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман та ін. — К.: Ленвіт, 2004. — 184 с.
6. Шатилов С.Ф. Актуальные проблемы методики обучения русскому языку иностранных учащихся / С.Ф. Шатилов. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. — 56 с.

ВИВЧЕННЯ МАЛОЇ ПРОЗИ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА НА БАЗІ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Наталка РОМАНИШИНА,
канд. філол. наук, доцент кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету

Незважаючи на зміну підходів до системи освіти і викладання української літератури зокрема, завжди актуальними, незалежно від життєвих і поколінневих контекстів, залишаються твори О. Довженка. Зрозуміло, укладачі сучасних програм національної літератури зреагували на історико-літературознавчі відкриття справжнього митця — автора засудженої і забороненої «України в огні», «Щоденника», який перебував під пильним наглядом спецслужб, негласно засланий до Москви, на життя якого було вчинено два замаху тощо. Згадані твори, поряд із незамінною «Зачарованою Десною», відтепер вивчаються в шкільному курсі. У посібникові для студентів ЗНЗ «Творчість Олександра Довженка» (Прилуки, 1994) науковець О. Ковальчук також рекомендує «поглиблено аналізувати» тексти «Зачарована Десна», «Повість полум'яних літ» та «Щоденник», за якими розробила курс «Творчість Олександра Довженка — невичерпне джерело формування громадянської гідності молоді» (Черкаси, 2005) для вчителів, викладачів і студентів ВНЗ методист Л. Вовкович. Однак є потреба звернути увагу студентів-філологів також на новелістику митця з ряду причин:

— мала проза написана переважно по гарячих слідах подій 1942-1943 рр., творить одну з головних Довженківських інтерпретаційних моделей війни (нагадаємо, що творчість О. Довженка як в загальноосвітніх навчальних закладах, так і в виші, вивчається у контексті літературного процесу періоду Другої світової війни);

— за О. Довженком, все, написане на цю тему, падає під особливі мистецькі вимоги: «Щоб не потонути у безодні надзвичайних фактів, треба добре добре продумати конструкцію /.../ оповідання

/.../. Україна мусить родити найсильніші твори про народ у війні» [4, с. 115];

— виходячи з навчальної програми нормативної дисципліни «Історія української літератури» для вищих закладів освіти (К., 1999), четвертокурсникам слід з'ясувати проблеми «безпосередньої участі українських письменників у Другій світовій війні», «апології публіцистичних нарисів, впливу на художні тексти», зробити огляд «тогочасної періодики» [5, с. 68]. Як відомо, О. Довженко був військовим кореспондентом, брав участь у боях за Київ, Харків, отримав звання полковника тощо; прочитання і осмислення новелістики сприятиме дослідженню письменницького стилю в аспекті «переборення ознак публіцистичного дискурсу» [5, с. 59];

— знайомство філологів з малою епічною прозою продемонструє відкриття визнаним кінодраматургом («Сумка диккур'єра», «Звенигора», «Арсенал», «Земля», «Щорс» та ін.) нових літературних можливостей;

— за В. Дончиком, увесь воєнний доробок О. Довженка — це ніби єдина натхненна книга про народ, його героїчний подвиг, страждання, трагедії та перемогу [6, с. 163]. Сказане можна сприймати і в прямому значенні: глибокому дослідженню уже згаданих запропонованих методистами творів сприятиме інформація, що в кіноповісті «Україна в огні» використано матеріали новел та оповідань «Незабутнє», «На колючому дроті», «Перемога», «Тризна»; «Воля до життя», «Бронза» — в «Повісті полум'яних літ»; «У полі» — в «Поемі про море» тощо; прочитання та зіставлення малої прози й кіноповістей тощо.

Підтвердженням слушності наведених міркувань є завдання дослідити «особливості романтичної новелістики О. Довженка» [5, с. 69], згідно з навчальною програмою дисципліни «Історія української літератури» для вищих закладів освіти (К., 1999); також те, що